

Dr hab. Katarzyna Kamila Wałęcka-Matyja <https://orcid.org/0000-0001-8222-729X>

Institut Psychologii

Wydział Nauk o Wychowaniu

Uniwersytet Łódzki

Familizm a orientacja wspólnotowa i materializm w okresie dorosłości

Familizm vs community orientation and materialism in adulthood

<https://doi.org/10.34766/fetr.v41i1.231>

Abstrakt: Celem niniejszej pracy było przedstawienie zróżnicowania wartości rodzinnych w zależności od płci i wieku badanych. Ponadto określono wpływ familizmu na spostrzeganie orientacji wspólnotowej oraz materialistycznej w zależności od płci badanych. Uczestnikami badań było 200 dorosłych osób (od 18 do 81 roku życia), kobiet i mężczyzn znajdujących się w trzech grupach wiekowych, tj. wczesnej, średniej i późnej dorosłości. Wykorzystano następujące narzędzia badawcze: Skalę Familizmu, Skalę do Pomiaru Sprawczości i Wspólnotowości oraz Skróconą Skalę Materializmu. Otrzymane wyniki wykazały, że osoby znajdujące się w okresie późnej dorosłości uzyskiwały w porównaniu do osób będących w okresach wczesnej i średniej dorosłości najwyższe wyniki średnie w zakresie wszystkich wymiarów familizmu. Zmienna płęć różnicowała badanych w zakresie wymiaru Indywidualizmu, którego wyższe nasilenie zaobserwowano w grupie mężczyzn. Stwierdzono, że w grupie kobiet wartości rodzinne miały większe znaczenie dla przewidywania nastawienia wspólnotowego i materializmu niż w grupie mężczyzn, w której wartości rodzinne nie determinowały nastawienia wspólnotowego i materializmu.

Słowa kluczowe: dorosłość, familizm, materializm, orientacja wspólnotowa.

Abstract: The aim of this study was to present the differentiation of family values according to the gender and age of the examined persons. Additionally, it describes the influence of familism on the perception of community orientation and material values according to the gender of the examined persons. The study covered 200 adults (from 18 to 81 years of age), women and men divided into three age groups, i.e. the ones consisting of people in early, middle and late adulthood. The following research tools were used: the Familism Scale, the Scale for the Measurement of Agency and Community Orientation and the Short Materialism Scale.

The results show that the persons in late adulthood received the highest mean scores in respect of all the familism dimensions in comparison with the respondents in early and middle adulthood. The variable of gender differentiated the examined persons in respect of the dimension of individualism, whose higher strength was observed in the group of men. It was found out that in the group of women family values were of a higher significance for the prediction of community orientation and materialism than in the group of men, in which family values did not determine community orientation and materialism.

Keywords: adulthood, community orientation, familism, materialism.

1. Wprowadzenie

Rodzina łączy przekazywanie tradycji, wiedzy o świecie i kulturze z doświadczeniem jednostki, żyjącej w określonym środowisku. Jako najmniejsza, a zarazem najstarsza forma życia społecznego nadal jest uważana za najpowszechniejszą formę życia społecznego.

W opinii T. Rostowskiej (2009) rodzina będąc małą, naturalną grupą społeczną, składa się z małżonków i ich dzieci, którzy stanowią ciągłość względnie trwałą, jednocześnie podlegającą dynamicznym przekształceniom, wiążącym się głównie z biegiem życia wchodzących w jej skład jednostek. Wielu psychologów wskazuje, że rodzinę opisuje się głównie przez pryzmat stosunków interpersonalnych, akcentując wzajemne oddziaływania jej członków. Rodzina ujmowana jako system powiązanych ze sobą jednostek tworzy spójną całość, a jej członkowie posiadają wspólną historię, więzi o charakterze uczuciowym oraz określone role i funkcje, które realizują (por. także: Plopa, 2012). Z perspektywy psychologicznej istotny jest sposób, w jaki poszczególni członkowie wykonują swoje obowiązki i jak wpływa to na ich relacje. W obecnych czasach coraz więcej rodzin doświadcza trudności relacyjnych, ponieważ ich członkowie nie zawsze radzą sobie z realizacją przypisanych im zadań i ról.

Poszukując wyznaczników prawidłowego funkcjonowania rodziny badacze określili, że do najważniejszych z nich można zaliczyć: zmienne osobowościowe małżonków, zmienne odnoszące się do pełnienia przez nich ról rodzinnych np. określony czas pracy, stałość zatrudnienia, rodzaj rodziny, określenie zasad i norm w związku oraz odpowiedzialne podejmowanie decyzji na poziomie dom-praca-rodzina. Ponadto uznano, że ważnymi czynnikami przyczyniającymi się do jakości życia rodzinnego są wyznawane wartości. W niniejszej pracy szczególną uwagę poświęcono wartościom rodzinnym (familizm) oraz wartościom odnoszącym się do nowoczesnych wzorów konsumpcji (materializm) oraz do orientacji wspólnotowej (Poraj-Weder, 2017; Rostowska, 2009).

Familizm traktowany jest jako wartość kulturowa, odnosząca się do ujawniania silnego przywiązania wobec rodziny. Przejawia się w zachowaniach lojalnościowych, solidaryzujących z członkami swej rodziny, okazywania im zaufania oraz wyrażania pozytywnych uczuć wobec rodziny (Knight i in. 2010; Sabogal i in., 1987; Wałęcka-Matyja, Borecka-Biernat, Wajszczyk, 2019). Osoby cechujące się wysokim poziomem familizmu przyjmują, że rodzina jest postrzegana przez pryzmat ich zachowania, że na członkach rodziny można polegać oraz członkowie rodziny posiadają zobowiązania wobec rodziny nuklearnej, jak i rozszerzonej dotyczące zapewnienia im szeroko rozumianego wsparcia (Sabogal i in., 1987). W niniejszej pracy *familizm* zdefiniowano w perspektywie badań nad polską skalą do badania familizmu (Wałęcka-Matyja, w druku). Ujmuje on pięć wymiarów wartości rodzinnych. Do skal odnoszących się do wartości tradycyjnych zaliczono: *Wsparcie rodzinne*, *Szacunek* oraz *Religia*. *Wsparcie rodzinne* to wymiar wartości przejawiający się w pragnieniu utrzymania oraz wspierania osób będących w bliskich związkach rodzinnych. *Szacunek* rozumiany jest jako potrzeba zachowania prawidłowych relacji międzypokoleniowych i kształtowania istotnego znaczenia, jakie dla dzieci mają mieć rodzice, zarówno pod względem postaw, jak i ulegania mądrości rodziców przy podejmowaniu decyzji. *Religia* obejmuje sferę duchowości oraz ujawnianie wiary w wyższą

moc. Z kolei skale dotyczące wartości indywidualistycznych to: *Sukces materialny i osiągnięcia* oraz *Indywidualizm*. Pierwszy z wymiarów akcentuje znaczenie osiągnięć materialnych, sukcesu odzwierciedlonego w priorytetyzacji zarabiania pieniędzy oraz dążenie do osiągnięć przez konkurencję. Natomiast druga z wymienionych dymensji wiąże się z wysokim wartościowaniem uzyskania niezależności i samowystarczalności. W niniejszej pracy przyjęto przedstawione powyżej rozumienie pojęcia familizm.

Kolejną, analizowaną w odniesieniu do życia rodzinnego zmienną stanowił materializm. Jest on uważany za jedną z wartości wyraźnie wpływających na jakość funkcjonowania rodzin, co akcentowane jest we współczesnych badaniach psychologicznych (Górnik-Durose, 2007; Kasser, 2002; Poraj-Weder, 2017; Zawadzka, 2006). W ujęciu R. Belka (1985) materializm rozumiany jest jako nadzwyczajny stosunek człowieka do posiadania rzeczy materialnych oraz skłonność do ich centralnego umiejscowienia w życiu. Belk (1985) uważa, że posiadanie bogactwa wiąże się z poczuciem satysfakcji życiowej lub jej brakiem. Gdy wartości materialistyczne dominują nad innymi stają się pierwszoplanowymi. Człowiek dąży do osiągania zasobów materialnych, a po pewnym czasie to, co posiada znacznie przekracza jego potrzeby egzystencjalne. Koncentrując się na tym, by mieć więcej niż inni, przejawia tendencję do oceniania ludzi przez pryzmat tego, co mają, a nie tego kim są i jakie wartości reprezentują. Rzeczy materialne stają się sposobem zaspokojenia potrzeb jednostki, zaś relacje międzyludzkie mają charakter drugorzędnych, stając się mniej istotnymi (pror. także: Kasser, 2002). Przyglądając się genezie materializmu badacze wskazują dwie, prowadzące ku niemu ścieżki: deprivacyjna i socjalizacyjna (Kasser i in., 2003). Ścieżka określana jako deprivacyjna przedstawia materializm jako efekt niezaspokojenia ważnych potrzeb w okresie dzieciństwa, a w szczególności potrzeby bezpieczeństwa (Burroughs i in., 2013). Natomiast druga z wymienionych ścieżek materializmu upatruje jego źródła w procesie socjalizacji człowieka (Farnicka, Liberska, 2014). Zakładając, że w okresie wczesnej ontogenezy prymarnym środowiskiem socjalizacyjnym dla większości ludzi jest rodzina, przyjmuje się, że transmituje ona większość materialistycznych wzorców (Poraj-Weder, 2017).

Co ciekawe, wyniki badań wskazują, że nastawienie materialistyczne nie zwiększa poczucia szczęścia, a raczej przyczynia się do ich znacznego obniżenia oraz działa negatywnie na jakość relacji interpersonalnych (Kasser i in., 2003; Kasser, 2002). Badania pokazują negatywną korelację materializmu z dobrostanem jednostki (Kasser i in., 2003; Zawadzka, Dykielska-Bieck, 2013). Badania materializmu u dorosłych pokazują, że koreluje on dodatnio z wypełnianiem celów zewnętrznych takich jak uznanie społeczne czy życie w dobrobycie, natomiast ujemnie z realizacją celów wewnętrznych takich jak uczciwość, optymizm (Górnik-Durose, 2007).

Ostatnią z uwzględnionych w przeprowadzonej analizie zmienną stanowi orientacja wspólnotowa, rozumiana jako wymiar obejmujący swym zakresem treści związane ze

społecznym i moralnym funkcjonowaniem człowieka. Zakłada się, że ocenie podlegają zachowania człowieka, rozpatrywane w kategoriach przynoszenia zysku lub straty innym ludziom. Wspólnotowość określana jest jako koncentracja na innych ludziach i na relacjach z nimi. Utożsamia ona wspólny cel, wspólne korzyści i wspólną odpowiedzialność. Wspólnotowość może być analizowana w kontekście spostrzegania innych i siebie, oraz w różnych aspektach nasilenia, tj. umiarkowana vs. niepohamowana (krańcowa) wspólnotowość (Wojciszke, Szlendak, 2010). W przypadku krańcowej postaci wspólnotowości występuje silna koncentracja na innych ludziach oraz relacjach z nimi, do tego stopnia, że nieuchronnie prowadzi do negacji własnych celów i zaprzestania zaspokajania swoich potrzeb. Destruktywne zachowania w bliskich związkach, np. nadopiekuńczość, nadmierna kontrola partnera czy inwazyjność przy jednoczesnym zaniedbaniu psychologicznych własnej osoby powoduje pogorszenie zdrowia psychicznego jednostki i zwiększoną podatność na oddziaływanie stresorów (Helgeson, 2003). Przedstawione powyżej rozumienie pojęcia orientacji wspólnotowej przyjęto w niniejszej pracy.

2. Cel badań i pytania badawcze

Cel zreferowanych badań stanowiło określenie zróżnicowania wartości rodzinnych w zależności od płci i wieku badanych oraz wskazanie ich predykcyjnej roli w stosunku do orientacji wspólnotowej oraz materializmu. Z uwagi na eksploracyjny charakter badań opracowano dwa pytania badawcze, nie przedstawiając hipotez badawczych.

Pytanie 1. Czy występuje zróżnicowanie międzypłciowe w zakresie wartości rodzinnych, w trzech okresach dorosłości?

Pytanie 2. Czy wartości rodzinne stanowią predyktory wspólnotowości i materializmu w grupach kobiet i mężczyzn?

3. Metoda

3.1. Osoby badane

W badaniu uczestniczyło 200 osób w wieku od 18 do 81 lat ($M = 45,94$; $SD = 16,45$). Przyjęta periodyzacja okresu dorosłości pozwala wyróżnić w niej trzy etapy: *wczesną dorosłość* trwającą od 18-20 do 30-35 roku życia, *średnią dorosłość* obejmującą okres od 30-35 do 55-60 roku życia oraz *późną dorosłość* (55-60 rok życia do końca życia) (Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2015). Ze względu na przyjęty w pracy podział okresu dorosłości grupę badanych podzielono na trzy kategorie: wczesna dorosłość ($n = 60$; 30,0%), średnia dorosłość ($n = 60$; 30,0%) oraz późna dorosłość ($n = 80$; 40,0%).

W badanej próbie proporcje kobiet ($n = 110$; 55,0%) i mężczyzn ($n=90$; 45,0%) były zbliżone. Zdecydowana większość osób badanych zamieszkiwała miasta ($n = 182$; 91,0%), a tylko co dziesiąty uczestnik mieszkał na wsi ($n = 18$; 9,0%). Prawie połowa osób legitymowała się wykształceniem średnim ($n = 87$; 43,5%), co trzeci badany miał wykształcenie wyższe ($n = 69$; 34,5%), a pozostałe osoby posiadały wykształcenie zawodowe ($n = 24$; 12,0%), półwyższe ($n = 15$; 7,5%) oraz podstawowe ($n= 5$; 2,5%).

Rozpatrując stan cywilny badanych najliczniejszą grupę stanowiły osoby będące w związku małżeńskim ($n = 103$; 51,5%), jedną trzecią stanowiły osoby stanu wolnego ($n = 57$; 28,5%), a łącznie jedną piątą badanej próby stanowiły osoby rozwiedzione/w separacji ($n = 26$; 13,0%) i wdowy/wdowcy ($n = 14$; 7,0%).

3.2. Procedura i materiały

W badaniach, które trwały od stycznia do grudnia 2018 roku zastosowano kwestionariusze samoopisowe, wykorzystując metodę papier-ołówek. Podczas badania możliwy był bezpośredni kontakt uczestników z badaczem¹ oraz ewentualna możliwość wyjaśnienia wątpliwości czy udzielenia informacji w przypadku wystąpienia trudności związanych z badaniem. Ankieta demograficzna została wykorzystana do zgromadzenia informacji dotyczących miejsca zamieszkania, stanu cywilnego, wieku oraz wykształcenia badanych.

Wszyscy uczestnicy wzięli udział w projekcie dobrowolnie, zostali poinformowani o naukowym celu badań oraz o możliwości wycofania się z badań bez ponoszenia jakichkolwiek skutków tej decyzji. Badani nie otrzymywali gratyfikacji za udział w badaniach. W analizie danych wykorzystano specjalistyczne programy komputerowe: IBM SPSS 25 oraz IBM SPSS AMOS 25. Przyjęty poziom istotności określało $\alpha < 0,05$.

3.3. Narzędzia badawcze

W celu uzyskania odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze zastosowano następujące narzędzia: Skala Familizmu w adaptacji Wałęckiej-Matyja (w druku), Skala do Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej (Wojciszke, Szlendak, 2010), Skrócona Skala Materializmu (Zawadzka, 2006) oraz ankieta przygotowana na potrzeby badań.

---

¹ Badaczem była Lidia Jabłońska, uczestniczka seminarium magisterskiego prowadzonego przez Dr hab. Katarzyna Kamila Wałęcka-Matyja w Instytucie Psychologii na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego.

3.3.1. Skala Familizmu

Skala Familizmu (polska adaptacja Mexican American Cultural Values Scales for Adolescents and Adults, Knight i in., 2010) w adaptacji Wałęckiej-Matyja (w druku), została zastosowana do pomiaru różnych aspektów wartości rodzinnych. Skala składa się 44 - itemów i przeznaczona jest do badania osób dorosłych. Respondent udziela odpowiedzi na skali Likerta, gdzie „1” - oznacza „zdecydowanie się nie zgadzam”, a „5” - oznacza „zdecydowanie się zgadzam”. Skala Familizmu identyfikuje pięć wymiarów wartości rodzinnych, odnoszących się zarówno do wartości tradycyjnych, jak i do indywidualistycznych. Skale odnoszące się do wartości rodzinnych to: *Wsparcie rodzinne*, *Szacunek* oraz *Religia*. Skale odnoszące się do wartości indywidualistycznych są dwie: *Sukces materialny i osiągnięcia* oraz *Indywidualizm*. Wskaźniki zgodności wewnętrznej mierzone współczynnikiem α -Cronbacha są wysokie dla skal *Szacunek* (0,91), *Sukces materialny i osiągnięcia* (0,87) i *Religia* (0,95). Rzetelność skali *Indywidualizmu* była niższa (0,63). Rzetelność skali *Wsparcie rodzinne* była optymalna (0,70) (Wałęcka-Matyja, w druku).

3.3.2. Skala do Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej

Skala do Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej autorstwa Wojciszke, Szlendak (2010) jest narzędziem składającym się z 30 itemów określających różne cechy. Obejmuje skale do pomiaru orientacji sprawczej (definiowanej jako koncentracja na sobie i własnych celach), orientacji wspólnotowej (definiowanej jako koncentracja na innych ludziach i relacjach interpersonalnych), sprawczości niepohamowanej (nadmierna koncentracja na własnym JA połączona z ignorowaniem relacji społecznych) oraz wspólnotowości niepohamowanej (nadmierna koncentracja na innych połączona z ignorowaniem własnej sprawczości). Skale Sprawczości i Wspólnotowości składają się z 30 określeń różnych cech, zaś Skale Niepohamowanej Sprawczości i Wspólnotowości składają się z 22 twierdzeń. W przypadku obu skal badani udzielają odpowiedzi na 7-punktowej skali (Wojciszke, Szlendak, 2010). Ze względu na charakter problemu badawczego w niniejszej pracy wykorzystano Skale Wspólnotowości i Sprawczości.

3.3.3. Skrócona Skala Materializmu

Skrócona Skala Materializmu (SM) to narzędzie składające się 5 stwierdzeń. Osoba badana zaznacza odpowiedź na skali od 1 do 5, gdzie „1” oznacza „w ogóle nie zgadzam się z danym stwierdzeniem, natomiast „5” - oznacza „tak właśnie myślę”. Treść twierdzeń

otrzymanego czynnika dotyczy łączenia posiadania i dobrobytu materialnego z sukcesem życiowym i szczęściem. Wartość α - Cronbacha wynosiła 0,70 (Zawadzka, 2006).

4. Wyniki

4.1. Opis statystyczny

W pierwszym kroku podjętym, przed przystąpieniem do analiz przedstawiono statystyki opisowe wskaźników orientacji wspólnotowej, materializmu oraz wartości rodzinnych (tabela 1).

Tabela 1. Statystyki opisowe wskaźników orientacji wspólnotowej, materializmu oraz wartości rodzinnych (N = 200)

Zmienne	R	M	SD	Sk	Kurt
Wspólnotowość	3,07-7	5,55	0,76	-0,55	0,04
Materializm	5,00-24	13,63	4,11	-0,20	-0,38
Szacunek	24,00-57	41,35	5,84	-0,20	0,04
Sukces materialny i osiągnięcia	21,00-55	37,52	6,77	-0,22	-0,39
Indywidualizm	5,00-23	15,21	3,47	-0,32	-0,20
Religia	8,00-29	18,58	4,04	-0,09	-0,13
Wsparcie rodzinne	7,00-29	20,66	4,45	-0,59	-0,14

R - zakres, M - średnia, SD - odchylenie standardowe, Sk - skośność, Kurt - kurtoza

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Analizując dane zawarte w tabeli 1 warto zwrócić uwagę, że skośność rozkładu wszystkich zmiennych nie przekracza umownej wartości bezwzględnej równej 2, co oznacza, że rozkłady wszystkich zmiennych są asymetryczne w nieznacznym stopniu (George, Mallery, 2010). W związku z tym za zasadne uznano przeprowadzenie analiz statystycznych testami parametrycznymi.

4.2. Zróznicowanie wartości rodzinnych wśród kobiet i mężczyzn w trzech okresach dorosłości

W celu określenia czy płeć oraz okres dorosłości różnicują nasilenie wartości rodzinnych, przeprowadzono serię dwuczynnikowych analiz wariancji w schemacie 3 x 2. Czynnikiem w modelu były: okres dorosłości (wczesna vs. średnia vs. późna) oraz płeć (mężczyzna vs. kobieta).

Pierwsza analiza została obliczona dla zmiennej Szacunek (tabela 2). Efekt główny dorosłości okazał się istotny statystycznie: $F(2, 193) = 5,25$; $p = 0,006$; $\eta^2 = 0,050$. Testy

porównań parami wykazały, że osoby znajdujące się we wczesnej dorosłości ($M = 40,13$; $SD = 5,66$) oraz średniej dorosłości ($M = 40,44$; $SD = 5,41$) cechowały się istotnie statystycznie niższym wynikiem na skali Szacunek, w stosunku do osób będących w późnej dorosłości ($M = 42,92$; $SD = 5,99$). Wystąpił również istotny statystycznie efekt główny płci: $F(1, 193) = 2,97$; $p = 0,086$; $\eta^2 = 0,014$. Efekt ów polegał na tym, że mężczyźni ($M = 41,91$; $SD = 5,50$) cechowali się istotnie, choć na poziomie trendu wyższym wynikiem w wymiarze Szacunek w porównaniu do kobiet ($M = 40,89$; $SD = 6,09$). Efekt interakcji obydwu czynników był nieistotny statystycznie: $F(2, 193) = 1,13$; $p = 0,326$; $\eta^2 = 0,011$.

Tabela 2. Zróznicowanie w zakresie wymiaru Szacunek w zależności od płci i wieku

	Zmienne	M	SD	F	p	η^2	Post-hoc
A	Mężczyzna	41,91	5,50	2,97	0,086	0,014	A > B
B	Kobieta	40,89	6,09				
I	Wczesna dorosłość	40,13	5,66	5,25	0,006	0,050	I < III
II	Średnia dorosłość	40,44	5,41				II < III
III	Późna dorosłość	42,92	5,99				
I.A	Wczesna dorosłość mężczyzna	40,33	6,34	1,13	0,326	0,011	n.i.
I.B	Wczesna dorosłość kobieta	39,93	5,00				
II.A	Średnia dorosłość mężczyzna	42,07	3,36				
II.B	Średnia dorosłość kobieta	38,87	6,51				
III.A	Późna dorosłość mężczyzna	43,33	6,01				
III.B	Późna dorosłość kobieta	42,68	6,03				

M- średnia, SD- odchylenie standardowe, F- test ANOVA, p- istotność statystyczna testu, η^2 miara siły efektu eta²

W następnym modelu analizy wariancji dotyczącym wymiaru Sukces materialny i osiągnięcia (tabela 3) wykazano istotny statystycznie efekt okresu dorosłości: $F(2, 194) = 7,47$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,070$. Podobnie jak w poprzednim przypadku, osoby znajdujące się w okresie późnej dorosłości ($M = 39,66$; $SD = 6,75$) uzyskiwały istotnie statystycznie wyższe wyniki w wymiarze Sukces materialny i osiągnięcia, w porównaniu do badanych będących w okresie wczesnej dorosłości ($M = 35,60$; $SD = 6,65$) i średniej dorosłości ($M = 36,58$; $SD = 6,22$). Efekt główny płci [$F(1, 194) = 2,27$; $p = 0,133$; $\eta^2 = 0,011$] oraz efekt interakcji czynników okazał się nieistotny statystycznie [$F(2, 194) = 1,42$; $p = 0,243$; $\eta^2 = 0,013$].

Tabela 3. Zróżnicowanie w zakresie wymiaru Sukces materialny i osiągnięcia w zależności od płci i wieku

	Zmienne	M	SD	F	p	η^2	Post-hoc
A	Mężczyzna	38,01	6,34	2,27	0,133	0,011	n.i.
B	Kobieta	37,12	7,11				
I	Wczesna dorosłość	35,60	6,65	7,47	0,001	0,070	I < III
II	Średnia dorosłość	36,58	6,22				II < III
III	Późna dorosłość	39,66	6,75				
I.A	Wczesna dorosłość mężczyzna	35,63	7,13	1,42	0,243	0,013	n.i.
I.B	Wczesna dorosłość kobieta	35,57	6,25				
II.A	Średnia dorosłość mężczyzna	38,43	4,32				
II.B	Średnia dorosłość kobieta	34,73	7,27				
III.A	Późna dorosłość mężczyzna	39,97	6,62				
III.B	Późna dorosłość kobieta	39,48	6,89				

M- średnia, SD- odchylenie standardowe, F- test ANOVA, p- istotność statystyczna testu, η^2 miara siły efektu eta²

Analiza wymiaru Indywidualizm (tabela 4) wykazała istotne statystycznie różnice ze względu na okres dorosłości: $F(2, 193) = 4,03$; $p = 0,019$; $\eta^2 = 0,038$. Osoby znajdujące się w okresie wczesnej ($M = 14,63$; $SD = 3,02$) i średniej dorosłości ($M = 14,80$; $SD = 3,36$) charakteryzowały się istotnie niższym poziomem wyników w wymiarze Indywidualizmu niż osoby z grupy późnej dorosłości ($M = 15,96$; $SD = 3,76$). Zaobserwowano również istotnie statystycznie różnice międzypłciowe: $F(1, 193) = 9,30$; $p = 0,003$; $\eta^2 = 0,044$. Mężczyźni ($M = 15,92$; $SD = 3,13$) uzyskiwali w tym zakresie wyższe wyniki w porównaniu do rezultatów kobiet ($M = 14,64$; $SD = 3,64$) ($p = 0,003$). Efekt interakcji był nieistotny statystycznie: $F(2, 193) = 0,43$; $p = 0,649$; $\eta^2 = 0,004$.

Tabela 4a. Zróżnicowanie w zakresie wymiaru Indywidualizm w zależności od płci i wieku

	Zmienne	M	SD	F	p	η^2	Post-hoc
A	Mężczyzna	15,92	3,13	9,30	0,003	0,044	A > B
B	Kobieta	14,64	3,64				
I	Wczesna dorosłość	14,63	3,02	4,03	0,019	0,038	I < III
II	Średnia dorosłość	14,80	3,36				II < III
III	Późna dorosłość	15,96	3,76				

Tabela 4b. Zróżnicowanie w zakresie wymiaru Indywidualizm w zależności od płci i wieku

I.A	Wczesna dorosłość mężczyzna	15,17	2,94	0,43	0,649	0,004	n.i.
I.B	Wczesna dorosłość kobieta	14,10	3,06				
II.A	Średnia dorosłość mężczyzna	15,87	3,08				
II.B	Średnia dorosłość kobieta	13,73	3,34				
III.A	Późna dorosłość mężczyzna	16,76	3,27				
III.B	Późna dorosłość kobieta	15,50	3,98				

M- średnia, SD- odchylenie standardowe, F- test ANOVA, p- istotność statystyczna testu, η^2 miara siły efektu η^2

Nie zaobserwowano różnic międzypłciowych w przypadku wartości Religii: $F(1, 194) = 0,06$; $p = 0,804$; $\eta^2 = 0,000$ (tabela 5). Nie istotny statystycznie był również efekt interakcji obydwu czynników: $F(2, 194) = 1,60$; $p = 0,204$; $\eta^2 = 0,015$. Natomiast istotny statystycznie okazał się efekt główny okresu dorosłości: $F(2, 194) = 9,73$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,090$. Osoby we wczesnej ($M = 17,97$; $SD = 4,23$) oraz średniej dorosłości ($M = 17,20$; $SD = 3,48$) cechowały się znacząco statystycznie niższymi wynikami w wymiarze Religia niż osoby z grupy późnej dorosłości ($M = 20,07$; $SD = 3,82$).

Tabela 5. Zróżnicowanie w zakresie wymiaru Religia w zależności od płci i wieku

	Zmienne	M	SD	F	p	η^2	Post-hoc
A	Mężczyzna	18,32	4,06	0,06	0,804	0,000	n.i.
B	Kobieta	18,79	4,03				
I	Wczesna dorosłość	17,97	4,23	9,73	0,000	0,090	I < III
II	Średnia dorosłość	17,20	3,48				II < III
III	Późna dorosłość	20,07	3,82				
I.A	Wczesna dorosłość mężczyzna	17,40	4,99	1,60	0,204	0,015	n.i.
I.B	Wczesna dorosłość kobieta	18,53	3,30				
II.A	Średnia dorosłość mężczyzna	17,83	3,10				
II.B	Średnia dorosłość kobieta	16,57	3,78				
III.A	Późna dorosłość mężczyzna	19,73	3,58				
III.B	Późna dorosłość kobieta	20,28	3,98				

M- średnia, SD- odchylenie standardowe, F- test ANOVA, p- istotność statystyczna testu, η^2 miara siły efektu η^2

Ostatnia z przeprowadzonych analiz wariancji dotyczyła wymiaru Wsparcie rodzinne (tabela 6). Stwierdzono, że efekt główny okresu dorosłości okazał się istotny statystycznie również w tym przypadku: $F(2, 194) = 4,71$; $p = 0,010$; $\eta^2 = 0,046$. Wyniki osób

będących w okresie późnej dorosłości ($M = 21,76$; $SD = 4,12$) uzyskane w zakresie dymensji Wsparcie rodzinne, były istotnie statystycznie wyższe w porównaniu do rezultatów uczestników badania znajdujących się w okresach wczesnej ($M = 19,83$; $SD = 4,67$) oraz średniej dorosłości ($M = 20,03$; $SD = 4,43$). Nie wystąpiły różnice międzypłciowe [$F(1, 194) = 2,47$; $p = 0,118$; $\eta^2 = 0,012$] oraz jednoczesny efekt płci i okresu dorosłości [$F(2, 194) = 0,02$; $p = 0,976$; $\eta^2 = 0,000$].

Tabela 6. Zróznicowanie w zakresie wymiaru Wsparcie rodzinne w zależności od płci i wieku

	Zmienne	M	SD	F	p	η^2	Post-hoc
A	Mężczyzna	21,09	4,20	2,47	0,118	0,012	n.i.
B	Kobieta	20,32	4,64				
I	Wczesna dorosłość	19,83	4,67	4,71	0,010	0,046	I < III
II	Średnia dorosłość	20,03	4,43				II < III
III	Późna dorosłość	21,76	4,12				
I.A	Wczesna dorosłość mężczyzna	20,30	4,84	0,02	0,976	0,000	n.i.
I.B	Wczesna dorosłość kobieta	19,37	4,54				
II.A	Średnia dorosłość mężczyzna	20,47	4,02				
II.B	Średnia dorosłość kobieta	19,60	4,83				
III.A	Późna dorosłość mężczyzna	22,50	3,39				
III.B	Późna dorosłość kobieta	21,32	4,47				

M- średnia, SD- odchylenie standardowe, F- test ANOVA, p- istotność statystyczna testu, η^2 - miara siły efektu eta²

4.3. Predyktory wspólnotowości i materializmu w zależności od płci badanych

W celu określenia czy wartości rodzinne mają znaczenie w orientacji wspólnotowej oraz postawach wobec materializmu badanych kobiet i mężczyzn zastosowano modele wielozmiennowych analiz regresji. Do analiz wykorzystano regresję w wariacie hierarchicznym z zastosowaniem metody eliminacji wstecznej (kryterium: prawdopodobieństwo F - usunięcia $\geq 0,100$). Metoda polega na wprowadzeniu do modelu wszystkich potencjalnych predyktorów, a następnie sukcesywnym usuwaniu nieistotnych zmiennych, po którym następuje ponowne przeliczenie modelu, aż do uzyskania jego finalnej postaci (Bedyńska, 2012; Field, 2009). Modele regresji pozwoliły określić czy na podstawie wskaźników wartości rodzinnych (Szacunek, Sukces materialny i osiągnięcia, Indywidualizm, Religia, Wsparcie rodzinne) można przewidywać nasilenie orientacji wspólnotowej oraz materializmu w grupach mężczyzn i kobiet.

Pierwszy model obejmował predyktory orientacji wspólnotowej wśród mężczyzn (tabela 7). Stwierdzono, że nie wystąpiły istotne statystycznie wskaźniki orientacji

wspólnotowej, a wszystkie zmienne opisujące wartości rodzinne okazały się nieistotne statystycznie: Wsparcie rodzinne ($\beta = -0,01$; $p = 0,961$), Sukces materialny i osiągnięcia ($\beta = -0,05$; $p = 0,824$), Indywidualizm ($\beta = 0,06$; $p = 0,695$), Religia ($\beta = -0,05$; $p = 0,707$), Szacunek ($\beta = 0,08$; $p = 0,457$). Otrzymany model nie spełniał kryterium dopasowania [$F(1, 86) = 0,56$; $p = 0,457$].

Tabela 7. Predyktory wspólnotowości w grupie mężczyzn

Predyktor	B (SE)	β	F	ΔR^2
Krok 5			0,56	-0,002
Stała	4,96 (0,63)	---		
Szacunek	0,01 (0,02)	0,08		

B - współczynnik niestandardyzowany β dla regresji, β - współczynnik standaryzowany β dla regresji, F - test ANOVA, R^2 -współczynnik determinacji (bądź skorygowany współczynnik determinacji) Całkowite $R^2 = 0,000$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

W przypadku modelu wyjaśniającego nasilenie materializmu (tabela 8) otrzymano dopasowanie do danych na granicy istotności statystycznej [$F(1, 87) = 2,93$; $p = 0,090$]. Jedynym istotnym, choć na poziomie trendu predyktorem jaki wyodrębniono, był wymiar Szacunku ($\beta = 0,18$; $p = 0,090$). Wraz z jego wzrostem można oczekiwać słabego wzrostu nasilenia materializmu. Model wyjaśnia 3,3% wariancji. W kolejnych krokach algorytmu wykluczano następne zmienne opisujące wartości rodzinne tj.: Indywidualizm ($\beta = 0,00$; $p = 0,998$), Religia ($\beta = -0,05$; $p = 0,772$), Wsparcie rodzinne ($\beta = 0,04$; $p = 0,768$), Sukces materialny i osiągnięcia ($\beta = -0,15$; $p = 0,313$).

Tabela 8. Predyktory materializmu w grupie mężczyzn

Predyktor	B (SE)	β	F	ΔR^2
Krok 5			2,93	-0,012
Stała	7,22 (3,73)	---		
Szacunek	0,15 (0,09)	0,18		

B - współczynnik niestandardyzowany β dla regresji, β - współczynnik standaryzowany β dla regresji, F - test ANOVA, R^2 -współczynnik determinacji (bądź skorygowany współczynnik determinacji) Całkowite $R^2 = 0,000$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Analiza, której celem było wyodrębnienie predyktorów orientacji wspólnotowej w grupie kobiet (tabela 9) wykazała, że istotnymi statystycznie czynnikami są tu dwie wartości - Religia ($\beta = -0,28$; $p = 0,019$) oraz Wsparcie rodzinne ($\beta = 0,31$; $p = 0,010$). Analizę zakończono w 4 iteracji uzyskując model dobrze dopasowany do danych [$F(2, 109) = 3,93$; $p = 0,023$]. Zatem w grupie kobiet słabego wzrostu orientacji wspólnotowej można oczekiwać wraz ze spadkiem wartości Religii oraz wraz ze wzrostem Wsparcia rodzinnego.

Zreferowany model z dwoma wyjaśniał 5,1% wariacji wyników. W kolejnych krokach wykluczano: Sukces materialny i osiągnięcia ($\beta = 0,01$; $p = 0,960$), Szacunek ($\beta = 0,06$; $p = 0,694$), Indywidualizm ($\beta = -0,16$; $p = 0,191$).

Tabela 9. Predyktory wspólnotowości w grupie kobiet

Predyktor	B (SE)	β	F	ΔR^2
Krok 4			3,93*	-0,015
Stała	5,63 (0,36)	---**		
Religia	-0,05 (0,02)	-0,28*		
Wsparcie rodzinne	0,05 (0,02)	0,31*		

B - współczynnik niestandardyzowany β dla regresji, β - współczynnik standaryzowany β dla regresji, F - test ANOVA, R^2 -współczynnik determinacji (bądź skorygowany współczynnik determinacji) Całkowite $R^2 = 0,000$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

W celu określenia wpływu wartości rodzinnych tj. Szacunek, Sukces materialny i osiągnięcia, Indywidualizm, Religia, Wsparcie rodzinne na nasilenie materializmu w grupie kobiet przeprowadzono analizę regresji wielozmiennowej (tabela 10).

Tabela 10. Predyktory materializmu w grupie kobiet

Predyktor	B (SE)	β	F	ΔR^2
Krok 3			7,36**	-0,015
Stała	8,60 (1,79)	---**		
Sukces materialny i osiągnięcia	0,16 (0,08)	0,32*		
Indywidualizm	0,39 (0,13)	0,39**		
Religia	0,29 (0,11)	0,32*		

B - współczynnik niestandardyzowany β dla regresji, β - współczynnik standaryzowany β dla regresji, F - test ANOVA, R^2 -współczynnik determinacji (bądź skorygowany współczynnik determinacji) Całkowite $R^2 = 0,000$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Otrzymany model okazał się dobrze dopasowany do danych [$F(3, 109) = 7,36$; $p < 0,001$] i wyjaśniał 14,9% zmienności wyników w zakresie wartości materializmu. Model obejmował jako istotne statystycznie predyktory trzy wartości rodzinne: Sukces materialny i osiągnięcia ($\beta = 0,32$; $p = 0,034$), Indywidualizm ($\beta = 0,39$; $p = 0,002$) oraz wymiar Religia ($\beta = 0,32$; $p = 0,012$). Wraz ze wzrostem wymienionych predyktorów można spodziewać się umiarkowanego wzrostu nasilenia materializmu. Wsparcie rodzinne ($\beta = -0,12$; $p = 0,364$) i Szacunek ($\beta = 0,21$; $p = 0,169$) okazały się nieistotne statystycznie i zostały usunięte w toku modelowania.

5. Dyskusja wyników i podsumowanie

Wyniki przeglądu piśmiennictwa przedmiotu uzasadniają tezę, że system wartości człowieka, jak i też proces wartościowania, których zmiany nieustannie dokonują w ciągu życia mają istotne znaczenie dla wszystkich sfer, w których człowiek ujawnia swoją aktywność. Wartości ujmowane jako składowe struktury osobowości (Rokeach, 1973; Siek, 1986) wiążą się bowiem z uaktywnianiem procesów poznawczych, emocjonalnych, motywacyjnych, w rezultacie prowadzących do procesów wolitywnych, determinujących podejmowanie określonych zachowań. Choć w procesie bezpośredniej obserwacji są nieuchwytnie, to o ich treści świadczą inne przejawy osobowości człowieka (Brzozowski, 1995; Oleś, 1989). Autorzy eksplorujący problematykę wartości podkreślają zmienność systemów hierarchii wartości, która zależy m.in. od warunków społecznych, kulturowych oraz historycznych. Podnoszą także kwestię subiektywizmu i relatywizmu wartości, powodującą zróżnicowany stosunek jednostek do poszczególnych wartości (Brzozowski, 2005; Tomkiewicz, Popławska, 1997). Psychologowie zwracają także uwagę na rolę okresów rozwojowych, które mogą, poprzez występowanie kryzysów tożsamości modyfikować hierarchię systemu wartości. W tym kontekście rozważań najczęściej wymienia się trzy momenty życiowe: wchodzenie w okres wczesnej dorosłości, przełom "połowy życia" oraz wkraczanie w późną dorosłość – starość (Miluska, 1996). Dlatego też w podjętych badaniach uwzględniono osoby znajdujące się w trzech etapach dorosłości.

W niniejszej pracy obszar badań nad wartościami zawężono do familizmu, zakładając jego istotne różnice w zależności od płci i wieku badanych oraz poszukując jego predykcyjnej mocy w stosunku do wybranych wartości, do których zaliczono orientację wspólnotową oraz materializm. Stanowiło to cel zreferowanych w niniejszej pracy badań.

Pierwszy rozpatrywany problem badawczy dotyczył udzielenia odpowiedzi na pytanie o zróżnicowanie wartości rodzinnych w grupach wyodrębnionych ze względu na kryteria wieku i płci. Otrzymane wyniki wykazały, że wiek stanowi zmienną wyraźnie różnicującą badanych w zakresie wartości rodzinnych. Uzyskane w tym zakresie rezultaty potwierdzają założenia innych badaczy (por. Miluska, 1996; Oleś, 1989). Osoby znajdujące się w okresie późnej dorosłości uzyskały w porównaniu do osób będących w okresach wczesnej i średniej dorosłości najwyższe wyniki średnie w zakresie wszystkich wymiarów familizmu. Oznacza to, że dla badanych z tej grupy zarówno wartości tradycyjne, związane z systemem przekonań, zachowań oraz kulturowaniem przyjętej obyczajowości (Szacunek, Wsparcie rodzinne, Religia), jak i wartości odzwierciedlające współczesne wartości głównego nurtu kultury indywidualistycznej (Sukces materialny i osiągnięcia, Indywidualizm) osiągały większe nasilenie niż w grupach osób znajdujących się w okresach wczesnej i średniej dorosłości. Podejmując próbę interpretacji uzyskanych rezultatów można uznać, że badani

z najstarszej grupy w największym stopniu dostrzegali wartości oraz nie kwestionowali ich występowania. Własne, bogate, pochodzące z przestrzeni dotychczasowego życia doświadczenie dostarczało im informacji o tym, co wartościowe i uzasadnione. Można sądzić, że dojrzałość badanych rozpatrywana w perspektywie psychologicznej wiązała się ze zdolnością do zanurzenia się w świat wewnętrznych doświadczeń i przeżyć, wyjaśnienia jego złożonych znaczeń. Jest to jedna z ważniejszych umiejętności, polegająca na byciu uważnym słuchaczem samego siebie, a także rozumienia samego siebie. Zatem przyjmuje się, że człowiek dojrzały dokonuje wartościowania warunkowanego nie tylko teraźniejszymi doświadczeniami, ale też wspomnieniami z przeszłości i wyobrażeniami przyszłości. Sprzyja to tworzeniu asocjacji pomiędzy różnymi perspektywami temporalnymi, które tworząc całość, stanowiącą tło dla ujawnienia się autentycznego systemu wartości człowieka dojrzałego (Oleś, 2002).

Zaznacza się, że posiadanie silnego systemu wartości rodzinnych stanowi czynnik ochronny dla szeroko rozumianej sfery psychicznej dojrzałego (i nie tylko) człowieka. Familizm rozumiany jako wartość kulturowa zakłada bowiem silną identyfikację i przywiązanie do grupy rodzinnej. Przejawia się w ujawnianiu zachowań lojalnościowych wobec członków rodziny, w okazywaniu im zaufania, w wyrażaniu pozytywnych uczuć rodzinnych oraz we wzajemnej solidarności członków rodziny (Sabogal i in., 1987). Zatem w doświadczaniu trudnych sytuacji życiowych, szczególnie przez osoby z najstarszej grupy wiekowej z pomocą może przyjść przynależność do grupy rodzinnej wyznającej podobne wartości. Uważa się, że podobieństwo systemów wartości ludzi prowadzi do wytworzenia się między nimi zrozumienia, bliskości, a jednocześnie umacnia ich w przekonaniu o słuszności przyjętych poglądów. Potwierdzają to uzyskane wyniki badań na próbie starszych ludzi, będących członkami grup etnicznych. Stwierdzono, że utrzymywanie kontaktów interpersonalnych z osobami przynależącymi do tej samej kultury pozwala na poczucie ciągłości kulturowej oraz wpływa na oszacowanie większego znaczenia ich życia (Simic, 1987).

Poszukując zróżnicowania wartości rodzinnych w zależności od zmiennej *pleć* zauważono, że zdecydowanie słabiej różnicowała ona badanych niż wiek. Stwierdzono, że mężczyźni uzyskali istotnie wyższe wyniki w zakresie wymiaru Indywidualizm niż kobiety. Interpretując uzyskany rezultat można stwierdzić, że badani mężczyźni wyżej niż kobiety wartościowali uzyskanie niezależności i samowystarczalności. Podkreśla się, że ceniecie oraz realizowanie wymienionych wartości sprzyjało szeroko rozumianemu dobru rodziny. Uzyskany wynik można odnieść do procesów socjalizacji, w którym u kobiet wzmacniane są zachowania prowadzące do wytworzenia i kształtowania orientacji wspólnotowej, a u mężczyzn nastawienia sprawczego. Zatem sprawczość rozumiana jako koncentracja na własnym ja i na swojej osobie, ujmowanej jako realizator wyznaczonych celów wiąże się z wartościami wymiaru Indywidualizm. Potwierdzają to także badania, w których

uzasadniono silną korelację Skali Sprawczości ze Skalą Męskości S. Bem ($r = 0,71$). Co więcej wymiar sprawczości korelował dodatnio z ekstrawersją i sumiennością, zaś ujemnie – z neurotyzmem (Wojciszke, Szlendak, 2010).

Ciekawe wnioski z najnowszych badań przedstawiły badaczki z USA (Eagly i in., 2019). Przeprowadziły je na rozległej próbie dorosłych osób ($n = 30\ 093$), pochodzących z populacji amerykańskiej. Ich celem było sprawdzenie, jak na przestrzeni ponad siedemdziesięciu lat (1946-2018) zmieniało się u ludzi postrzeganie, w odniesieniu do płci takich cech jak: wspólnotowość (wrażliwość, uczuciowość), sprawczość (agresywność, ambicja, zdecydowanie) i kompetencja (inteligencja, zorganizowanie, kreatywność). Okazało się, że pomimo dynamicznie zachodzących w społeczeństwie amerykańskim przemian społeczno-kulturowych, wśród badanych umocniło się przekonanie, że kobiety są bardziej wspólnotowe niż mężczyźni. Nadal poświęcają one dwa razy więcej czasu na opiekę nad dziećmi oraz obowiązki domowe niż mężczyźni. Co więcej, pracują w zawodach wymagających umiejętności społecznych, często z elementem poświęcenia się dla społeczeństwa, np. pielęgniarka, nauczycielka, psycholog. Mężczyźni natomiast są postrzegani jako osoby cechujące się wyższym nasileniem sprawczości, a tym samym bardziej ambitni i zdecydowani. Częściej podejmują się prac wymagających zdolności analitycznych lub siły fizycznej, pełnią role przywódcze (tamże). Z dużą pewnością można przyjąć, że wpływa to na utrzymanie się niektórych stereotypów w społeczeństwie i na kształtowanie u mężczyzn przekonania, że takie wartości jak niezależność i samowystarczalność powinny znaleźć miejsce w systemie ich przekonań.

Ostatni problem badawczy wiązał się z udzieleniem odpowiedzi na pytanie czy wartości rodzinne stanowią predyktory wspólnotowości i materializmu u kobiet i mężczyzn. W toku przeprowadzonych analiz regresji otrzymano wyniki, które w grupie kobiet pozwoliły wyróżnić dwa wymiary wartości rodzinnych, takie jak: ujawnianie wiary w wyższą Moc (Religia) i wymiar wartości przejawiający się w pragnieniu utrzymania oraz wspierania osób będących w bliskich związkach rodzinnych (Wsparcie rodzinne) o mocy predyktywnej dla orientacji wspólnotowej. Ciekawe, że słaby wzrost ujawniania wiary w wyższą Moc pozwolił przewidywać spadek orientacji wspólnotowej. Uzyskany wynik wymaga dalszych, pogłębionych badań. Natomiast dla wartości materializmu moc predykcyjną w grupie kobiet posiadały trzy wartości rodzinne tj. Sukces Materialny, Indywidualizm oraz Religia. Wzrost każdej z tych wartości pozwalał przewidywać wzrost nasilenia materializmu. W grupie mężczyzn nie ujawniły się wartości rodzinne o mocy predyktywnej dla orientacji wspólnotowej oraz materializmu. Można zatem uznać, że wartości rodzinne miały większe znaczenie w grupie kobiet dla przewidywania ich nastawienia wspólnotowego i materializmu niż w grupie mężczyzn. Ponadto, zauważono, że wartości o charakterze tradycyjnym pozwalały w większym stopniu przewidywać

nastawienie wspólnotowe, zaś te o charakterze indywidualistycznych (z wyjątkiem wymiaru Religia) orientację materialistyczną badanych.

Rezultaty zreferowanych w niniejszej pracy badań nie wyczerpują rozległej problematyki wartości rodzinnych i ich wpływu na funkcjonowanie jednostek, jak i całych rodzin. Mogą stanowić asumpt do kolejnych badań, wyznaczając bardziej precyzyjne kierunki eksploracji i analiz naukowych. Stanowią także inspirację do poszukiwania zróżnicowanych narzędzi do pomiaru familizmu, który może się odnosić nie tylko do zachowań związanych z prezentowanymi wartościami rodzinnymi (familizm behawioralny), ale i do struktury rodziny lub fizycznej bliskości między członkami rodziny (por. Valdivieso-Mora i in., 2016; Valenzuela, Dornbusch, 1994). Podkreśla się, że aktualnie większość badań koncentruje się na zagadnieniu funkcjonowania rodzin w obszarze relacyjności (Mora i in., 2016). Zakłada się, że posiadanie silnych wartości rodzinnych odgrywa istotną rolę w kształtowaniu prawidłowych relacji interpersonalnych, zarówno z członkami rodziny, jak i z osobami z poza kręgu rodziny (Perez, Cruess, 2014). Stanowi to jedną z ważniejszych wartości chroniących rodziny przed procesami prowadzącymi do dezintegracji.

Bibliografia:

- Bedyńska, S., Książek, M. (2012). *Statystyczny Drogowskaz 3. Praktyczny przewodnik wykorzystania modeli regresji oraz równań strukturalnych*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Belk, R.W. (1985). Materialism: Trait Aspects of Living in the Material World, *Journal of Consumer Research*, 12 (3), 265-80. <http://dx.doi.org/10.1086/208515>.
- Burroughs, J.E., Chaplin, L.N., Pandelaere, M., Norton, M.I., Ordabayeva, A.G., Dinauer, L. (2013). Using Motivation Theory to Develop a Transformative Consumer Research Agenda for Reducing Materialism in Society, *Journal of Public Policy & Marketing*, 32 (1), 18-31.
- Brzezińska, A.I., Appelt, K., Ziółkowska B. (2015). Psychologia rozwoju człowieka, (w:) J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia akademicka. Podręcznik*, t. 2, 95-292, Gdańsk: Wyd. GWP.
- Brzozowski, P. (1995). *Skala Wartości Schelerowskich – SWS. Podręcznik*, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Brzozowski, P. (2005). Uniwersalna hierarchia wartości – fakt czy fikcja? *Przegląd Psychologiczny*, 3 (48), 261-276.
- Eagly, A.H., Nater, C., Miller, D.I., Kaufmann, M., & Sczesny, S. (2019). Gender Stereotypes Have Changed: A Cross-Temporal Meta-Analysis of U.S. Public Opinion Polls From 1946 to 2018, *American Psychologist*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000494>.

- Farnicka, M., Liberska, H. (2014). Transmisja międzypokoleniowa – procesy zachodzące na styku pokoleń, (w:) J. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*, 185-202, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage.
- George, D., Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 17.0 Update*, Boston.
- Górnik-Durose, M. (2007). Nowe oblicze materializmu, czyli z deszczu pod rynnę, *Psychologia. Edukacja i Społeczeństwo*, 4, 211-226.
- Helgeson, V.S. (2003). Gender related traits and health, (in:) J.M. Suls, K. A. Walston (eds.), *Social psychological foundations of health and illness*, 367-394, Oxford: Blackwell Publishing.
- Kasser, T. (2002). *The high price of materialism*, Cambridge: MIT Press.
- Kasser, T., Ryan, R.M., Couchman, C.E., Sheldon, K.M. (2003). Materialistic values: Their causes and consequences, (in:) T. Kasser, A.D. Kanner (eds.), *Psychology and Consumer Culture. The Struggle for a Good Life in a Materialistic World*, 11-28, Washington, DC: American Psychological Association.
- Knight, G.P., Gonzales, N.A., Saenz, D.S., Bonds, D.D., German, M., Deardorff, J. i wsp. (2010). The Mexican American Cultural Values Scales for adolescents and adults, *Journal of Early Adolescence*, 30(3), 444-481. doi:10.1177/ 0272431609338178.
- Miluska, J. (1996). *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*, Poznań: Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Oleś, P. (1989). *Wartościowanie a osobowość. Psychologiczne badanie empiryczne*, Lublin: Wyd. KUL.
- Oleś, P. (2002). Z badań nad wartościami i wartościowaniem: niektóre kwestie metodologiczne, *Roczniki Psychologiczne*, 5, 53-75.
- Perez, G.K. & Cruess, D.G. (2014). The Impact of Familism on Physical and Mental Health Among Latinos in the United States, *Health Psychology Review*, 8, 95-127.
- Plopa, M. (2012). *Rodzice a młodzież*, Warszawa: Wydawnictwo Vizja Press & IT.
- Poraj-Weder, M. (2017). Niedaleko pada jabłko od jabłoni? O transmisji materialistycznych wzorców w diadzie matka-córka, *Polskie Forum Psychologiczne*, 22(4), 656-671.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*, The Free Press. A Division of Macmillan Publishing Co., Inc., New York-London.
- Rostowska, T. (2008). *Małżeństwo, rodzina, praca a jakość życia*, Kraków: Impuls.
- Sabogal, F., Marín, G., Otero-Sabogal, R., Marín, B.V., & Perez-Stable. E.J. (1987). Hispanic familism and acculturation: What changes and what doesn't?, *Hispanic Journal of Behavioural Science*, 9, 397-412. doi:10.1177/07399863870094003.
- Siek S. (1986). *Struktura osobowości*, Warszawa: Wyd. ATK.

- Simic, A. (1987). Ethnicity as a career for the elderly: The Serbian-American case, *Journal of Applied Gerontology*, 6(1), 113-126.
- Tomkiewicz, A., Popławska, E. (1997). Postawy wartościujące studentów polskich i amerykańskich, *Roczniki Nauk Społecznych*, 2, t. XXV, 45-66.
- Valdivieso-Mora, E., Peet, C.L., Garnier-Villarreal, M., Salazar-Villanea, M., Johnson, D.K. (2016). A systematic review of the relationship between familism and mental health outcomes in latino population, *Frontiers in Psychology*, 7(OCT), (1632). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01632>
- Valenzuela, A., Dornbusch, S.M. (1994). Familism and social capital in the academic achievement of Mexican origin and Anglo adolescents, *Social Science Quarterly*, 75, 18-36.
- Wałęcka-Matyja, K. Familizm - pojęcie, pomiar i znaczenie dla zdrowia psychicznego. *Psychiatria Polska* (w druku).
- Wojciszke, B., Szlendak, M.A. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej, *Psychologia Społeczna*, 1, 57-70.
- Zawadzka, A.M., (2006). Wartości osobiste tłumaczące orientację materialistyczną jednostki, *Roczniki Psychologiczne*, 9(2), 61-80.
- Zawadzka, A.M., Dykielska-Bieck, D. (2013). Wartości rodziców i tendencje materialistyczne dzieci, *Chowanna*, 1, 235-254.